НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Центр правничої термінології

ЦПТ–в (2024) 01
29 листопада 2024 р.

ВИСНОВОК
щодо проєкту Стандарту державної мови “Правнича термінологія. Термінологія конституційного права”, що його напрацювала та подала на розгляд 21.10.2024 робоча група Національної комісії зі стандартів державної мови

I. Вступ

1. Голова Національної комісії зі стандартів державної мови (далі – Національна комісія) Юлія Чернобров листом від 24 жовтня 2024 р. звернулася до Національної академії правових наук України (далі – НАПрН України) із запитом надати висновок щодо проєкту Стандарту державної мови “Правнича термінологія. Термінологія конституційного права” (далі – проєкт Стандарту, або Проєкт), що його напрацювала робоча група Національної комісії та подала на її розгляд 21 жовтня 2024 р.

2. Президент НАПрН України Володимир Журавель 25 жовтня 2024 р. спрямував запит Національної комісії до Центру правничої термінології НАПрН України на опрацювання й надання висновку.

3. На виконання визначеного завдання перед членами Наукової комісії Центру правничої термінології НАПрН України було поставлено такі запитання:

1) чи відповідає запропонований формат проєкту Стандарту жанрові термінологійного стандарту?

2) чи потребують поточнення й коригування мета і завдання проєкту Стандарту?

3) чи є всі лексичні одиниці, наведені в проєкті Стандарту, власне термінами? Якщо ні, то позначте (за номерними позиціями в проєкті Стандарту) ті лексичні одиниці, що не є власне термінами;

4) чи є всі лексичні одиниці, наведені в проєкті Стандарту, власне термінами конституційного права? Якщо ні, то позначте (за номерними позиціями в проєкті Стандарту) ті лексичні одиниці, що не є такими;

5) чи є прийнятними визначення/пояснення/тлумачення посутнього значення понять, що їх позначено відповідними лексичними одиницями в проєкті Стандарту? Позначте (за номерними позиціями у проєкті Стандар-

pravoua.com.ua

ту) ті, що є неприйнятними. Поясніть, чому вказані Вами визначення/пояснення/тлумачення є неприйнятними;

6) чи є в проєкті Стандарту номенклатурні одиниці, професіоналізми тощо?

7) чи враховано в проєкті Стандарту багатозначність правничих термінів? Як це відбито у визначеннях/поясненнях/тлумаченні?

8) чи забезпечено в проєкті Стандарту відповідність перекладу правничих термінів з англійської мови? Які помилки Ви можете навести?

9) чи дотримано в проєкті Стандарту норм українського словотворення? Які є порушення цих норм?

10) чи є в проєкті Стандарту росіянізми (зокрема, в лексиці, у прийменниковій системі тощо)?

11) чи доречно вживати метафори в тлумаченні термінів?

12) чи потребує проєкт Стандарту стилістичного редагування й коригування?

4. На підставі отриманих відповідей на запитання Наукова комісія ЦПТ НАПрН України 29 листопада 2024 р. ухвалила цей Висновок.

ІІ. Зміст Висновку

5. Щодо запитання: **“Чи відповідає запропонований формат проєкту Стандарту жанрові термінологійного стандарту?”.**

Проєкт Стандарту **відповідає** вимогам до термінологійного стандарту, сформульованим у ДСТУ 3966:2009 “Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять” (Київ: Держспоживстандарт України, 2010), **лише формально** – за структурою.

Але його оформлення частково **не відповідає вимогам,** викладеним у пп. 5.3; 6.3.2 – 6.3.5; 7.4.3, додатках А та Ж засад і правил розроблення стандартів на терміни і визначення понять. Зокрема, у оформленні терміностатей немає покликань на джерела інформації до термінів-відповідників. Абетковий покажчик українських термінів оформлено з порушеннями: не вказано номерні позиції термінів, не дотримано зворотного порядку термінів-словосполук.

В абетковому покажчику (Додаток А) не вказано відсилань до наскрізної нумерації тлумачень.

Проєкт **не дає відповіді на головне запитання сутнісного характеру: за якими принципами (критеріями) та джерелами здійснено добір реєстрових одиниць для стандарту?**

Так, поряд зі словесними позначеннями явищ сучасного українського конституційного правопорядку до реєстру долучено одиниці, що відображають суспільне життя інших держав: *монархія* (4.2.35), *множинне громадянство* (4.3.22), *виборники* (4.4.7), *парламентський пристав* (4.5.35), *тіньовий уряд* (4.5.49), *віцепрезидент держави* (4.6.6), *інвеститура* (4.7.3), *федеративна держава* (4.10.14).

Проєкт потребує, як мінімум, узгодження його з вимогами у таких пунктах:

1) у терміностатті потрібно подавати джерело інформації, у якому наведений термін-відповідник (у квадратних дужках); у Проєкті цього немає (Див. п. 7.4.11.4. ДСТУ 3966:2009: "Після кожного терміна-відповідника у квадратних дужках подають посилання на джерело інформації – чергове число в "Бібліографії");

2) у доборі одиниць для стандартування потрібно враховувати системність терміна (його безпосередній чи опосередкований зв'язок з іншими термінами в термінологійній системі); пор. наявність у проєкті Стандарту терміна **аброгація** і відсутність термінів **дерогація** та **суброгація**, які перебувають у парадигматичних відношеннях із ним; таких прикладів багато, напр., у проєкті Стандарту є статті, пов'язані з терміном **конституція: (гнучка конституція, жорстка конституція, конституція),** усього **3** терміностатті (у Тлумачному термінологічному словнику з конституційного права / за заг. ред. д. ю. н., проф. Л. Р. Наливайко. К.: Хай-Тек Пресс, 2016, подано **34** терміностатті);

3) за вимогами ДСТУ в основній частині стандарту терміни-словосполуки наводять прямим порядком (напр., **гнучка конституція, жорстка конституція**), а в абетковому покажчику – зворотним порядком (**конституція гнучка, конституція жорстка**); у проєкті Стандарту в обох рубриках стандарту терміни наведено прямим порядком;

4) у ДСТУ є рекомендація щодо кількості термінів, обраних для стандартування (згідно з п. 7.4.7 їх має бути не більше **200**); проєкт Стандарту містить близько **320** терміностатей.

6. Щодо запитання: **"Чи потребують поточнення й коригування мета і завдання проєкту Стандарту?".**

Так, потребують.

Оскільки за мету стандарту заявлено "створити несуперечливу та кодифіковану систему термінів конституційного права, сприяти гармонізації правничої термінології іншомовного походження в галузі конституційного права" (п. 6.2 Пояснювальної записки), то варто зауважити: по-перше, автори не *створюють* систему термінів, а *стандартизують*; по-друге, у цьому разі слово *терміносистема* не може мати означення *кодифіковану*, оскільки стандарт – це власне і є кодифікація, яка передбачає засвідчення терміна в стандартах, словниках, довідниках, науковій та навчальній літературі тощо.

7. Щодо запитання: **"Чи є всі лексичні одиниці, наведені в проєкті Стандарту, власне термінами? Якщо ні, то позначте (за номерними позиціями в проєкті Стандарту) ті лексичні одиниці, що не є власне термінами".**

Не всі лексичні одиниці, наведені в проєкті Стандарту, є власне термінами.

pravoua.com.ua

Так, викликає обґрунтовані сумніви термінологічний статус висловів *євроатлантичний курс України* (4.2.18), *європейський курс України* (4.2.19), *зміст прав людини* (4.3.13), *обсяг прав людини* (4.3.26), *законодавчий спам* (4.5.17), *бюджети місцевого самоврядування* (4.9.1), *служба в органах місцевого самоврядування* (4.9.21).

Лексичні одиниці *Державний Герб України* (4.2.12), *Державний Гімн України* (4.2.13), *Державний Прапор України* (4.2.15), *Збройні Сили України* (4.2.21), *Хартія основоположних прав Європейського Союзу* (4.3.53), *Центральна виборча комісія* (4.4.54), *Верховна Рада України* (4.5.2), *комітети Верховної Ради України* (4.5.21), *народний депутат України* (4.5.25), *Погоджувальна рада депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України* (4.5.39), *Рахункова палата* (4.5.41), *Регламент Верховної Ради України* (4.5.42), *спеціальна тимчасова слідча комісія Верховної Ради України* (4.5.46), *тимчасова слідча комісія Верховної Ради України* (4.5.47), *тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України* (4.5.48), *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини* (4.5.50), *Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України* (4.6.1), *виконувач обов'язків Президента України* (4.6.4), *Офіс Президента України* (4.6.12), *офіційні символи Президента України* (4.6.13), *Президент України* (4.6.15), *Рада національної безпеки і оборони* (4.6.18), *Кабінет Міністрів України* (4.7.4), *Верховний Суд* (4.8.3), *Вища рада правосуддя* (4.8.4), *Верховна Рада Автономної Республіки Крим* (4.9.1), *Рада Міністрів Автономної Республіки Крим* (4.9.18), *Автономна Республіка Крим* (4.10.2), *Верховна Рада Автономної Республіки Крим* (4.10.4), *Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим* (4.10.7), *Рада Міністрів Автономної Республіки Крим* (4.10.8), *Дорадча група експертів* (4.11.2), *Конституційний Суд України* (4.11.11) – це конкретні назви органів влади, інших її структурних елементів, посад в її системі, документів тощо.

8. Щодо запитання: **"Чи є всі лексичні одиниці, наведені в проєкті Стандарту, власне термінами конституційного права? Якщо ні, то позначте (за номерними позиціями в проєкті Стандарту) ті лексичні одиниці, що не є такими".**

Декларація (4.1.4), *денонсація* (4.1.5), *імплементація* (4.1.12), *кодекс* (4.1.13), *кодифікація* (4.1.14), *колізія норм права* (4.1.15), *постанова* (4.1.29), *преамбула* (4.1.32), *ратифікація* (4.1.33), *бюджет* (4.2.2), *державний суверенітет* (4.2.16), *оборона України* (4.2.46), *плюралізм* (4.2.47), *безгромадянство* (4.3.1), *біженець* (4.3.2), *множинне громадянство* (4.3.22), *оптація громадянства* (4.3.27), *особа без громадянства* (4.3.28), *трансферт громадянства* (4.3.51), *філіація* (4.3.52), *голосування* (4.4.21), *люстрація* (4.7.7), *міністерство* (4.7.8), *суд* (4.8.11), *суддя* (4.8.15), *громадські слухання* (4.9.4), *засідання* (4.9.9), *кворум* (4.9.11), *державний кордон* (4.10.5), *територіальна цілісність держави* (4.10.10) – ці одиниці належать до суміжних із конституційним правом терміносистем (як-от: міжнародного права, загальної теорії права, філософії,

ПРАВО УКРАЇНИ • 2025 • № 10 • 140-159

політології та міжгалузевої правничої терміносистем) і вочевидь не потребують дефініювання в стандарті термінів конституційного права.

9. Щодо запитання: **“Чи є прийнятними визначення/пояснення/тлумачення посутнього значення понять, що їх позначено відповідними лексичними одиницями в проєкті Стандарту? Позначте (за номерними позиціями в проєкті Стандарту) ті, що є неприйнятними. Поясніть, чому вказані Вами визначення/пояснення/тлумачення є неприйнятними”.**

Таких визначень у Проєкті **багато**.

Приклади:

4.1.3. гнучка конституція

Конституція, яка не має особливого порядку внесення змін до неї та, у зв’язку із цим, здебільшого не має такої юридичної властивості, як найвища юридична сила (виняток із цього правила – Ізраїль, основні закони якого мають найвищу юридичну силу).

Коментар. Конституція як акт права (об’єкт) не може сама “мати” порядок внесення змін до себе. Порядок внесення змін до конституції визначає конституцієдавець (суб’єкт). У цьому разі дієслово *ма́ти* не може бути вжите на означення того, що комусь належить що-небудь, є його власністю. Твердження, що гнучка конституція “не має такої юридичної властивості, як найвища юридична сила”, є хибним: якщо акт, якому відведено виконувати функцію конституції, ієрархічно не є найвищим у системі нормативних актів і за юридичною силою не є вищим щодо звичайних законів, то він не є конституцією. Конституція – завжди ієрархічно найвищий (вищий) закон.

Можна подати більш зрозуміле визначення: конституція, яку змінюють і доповнюють звичайним законодавчим порядком, що його встановлено, як і для будь-якого іншого (звичайного) закону, і тому її змінювати відносно легко.

4.1.4. декларація

Документ, який ухвалюють міжнародні організації (наприклад, ООН – Загальна декларація прав людини 1948 р.) або парламент чи інший представницький орган у межах національної держави для проголошення незалежності (наприклад, Декларація незалежності США 1776 р.), гарантування прав людини (Декларація прав людини і громадянина Франції 1789 р., Декларація прав національностей України 01 листопада 1991 р.) тощо.

Коментар. Подане визначення надає цьому поняттю вичерпного характеру. Однак за такою самою назвою можуть бути також інші види офіційних документів, що подають потрібні відомості: наприклад, **митна декларація, податкова декларація, декларація із сімейним лікарем, декларація про майновий стан і доходи, декларація про готовність об’єкта до експлу-**

pravoua.com.ua

атації тощо. Характеру декларації та відповідно до цього такої назви може набувати будь-яка офіційна заява з приводу чогось.

4.1.8. закон

Нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України та (або) на всеукраїнському референдумі в установленому Конституцією України та законом порядку, що регулює найбільш важливі суспільні відносини.

Коментар. У широкому розумінні *закон* – це всі приписи права загалом, що містяться в різних за ієрархією та відповідно за юридичною силою актах: конституції, статутному праві (актах парламенту), підзаконних актах. Звідси юридична максима – *рівність перед законом.* У вузькому значенні *закон* – це нормативний акт, що його ухвалює (як правило) найвищий представницький орган народу, що діє як орган законодавчої влади в державі. Необов'язково цей акт має назву "закон" (наприклад, в Україні – це "Закон України", а у Великій Британії – це "Акт парламенту"). Нормативний акт, яким ухвалюють внесення змін до конституції, так само є *законом* – безвідносно до його назви. Однак він не є актом державної законодавчої влади, а є актом установчої влади народу. Подане в дефініції за Проєктом формулювання *"що регулює найбільш важливі суспільні відносини"* є відтворенням українською штампу з радянського правознавства ("радянської теорії держави та права") *"регулирующий наиболее важные общественные отношения"* (Див.: Юридический энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1984. С. 100; Юридический энциклопедический словарь. 2-е изд., доп. М.: Советская энциклопедия, 1987. С. 128). Конституцією України 1996 р. такий підхід відкинуто: стаття 92 містить вичерпний перелік питань, що їх визначають і встановлюють лише закони України, а не інші нормативні акти.

4.1.24. пряма дія норм Конституції

Властивість норм Конституції України, яка означає, що: ці норми застосовують безпосередньо; закони України та інші нормативно-правові акти можуть лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їхній зміст; закони України та інші нормативно-правові акти застосовують лише в частині, що не суперечить Конституції України; гарантоване звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.

Коментар. Принцип *прямої дії норм Конституції* встановлено приписом частини третьої статті 8. Тези в поданій дефініції за Проєктом, що *"закони України та інші нормативно-правові акти можуть лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їхній зміст"* і що *"закони України та інші нормативно-правові акти застосовують лише в частині, що не суперечить Конституції України"* не стосуються питання *прямої дії норм Конституції.* Ці твердження можна вважати такими, що стосуються приписів частини другої цієї статті Конституції – "Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції

України і повинні відповідати їй". Якщо ж ідеться про зміст формули першого речення частини третьої статті 55 ("Норми Конституції є нормами прямої дії"), то його розкриває друге речення частини третьої цієї статті, уточнюючи: "Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується". Із цих двох приписів частини третьої статті 55 випливає, що особа може звертатися до суду з метою захисту своїх прав на підставі норм Конституції навіть тоді, коли немає *закону*. А органам державної влади та їхнім посадовим особам такої можливості не надано, позаяк для них установлено докорінно інший режим: за приписом частини другої статті 19 вони "зобов'язані діяти *лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені* Конституцією і *законами* України". Проте в цьому питанні наявний доктринальний спір: не всі науковці погоджуються з викладеним вище підходом і ведуть мову про те, що органи державної влади та їхні посадові особи також можуть застосовувати норми Конституції як норми прямої дії, тобто безвідносно до чинних законів. Розв'язання такого спору та унормування змісту принципу *прямої дії норм Конституції* – це виключна компетенція Конституційного Суду України. Тому визначення, наведене в проєкті Стандарту, є неприйнятним.

4.1.27. первинний закон

Закон, що системно регулює окрему сферу суспільних відносин і який приймає Верховна Рада України, як правило, у разі: 1) <…>; 2) <…>; 3) <…>; 4) упорядкування або систематизації інших первинних законів.

Коментар. Якщо в Проєкті поміщено статтю стосовно *первинного закону*, то логічним є запитання: а чому в Проєкті немає статті стосовно *вторинного закону?*

4.2.3. верховенство закону

Формально юридична характеристика правових відносин, що полягає в їх підпорядкуванні вимогам конституції та законів, проте не означає панування права в цих відносинах.

Коментар. У наведеному визначенні *конституцію* та закони як акти, що є докорінно відмінними за юридичною природою та ієрархічним статусом, поставлено на один рівень. Такий підхід був властивим радянському правознавству і є неприйнятним для сучасного українського конституційного ладу, заснованого 1996 р. на принципах ліберальної демократії. Крім того, таке визначення є суперечливим. Адже і *конституція*, і *закони* є актами права. А у визначенні сказано, що *"підпорядкування вимогам конституції та законів <…> не означає панування права"*.

4.2.4. верховенство права

Панування права в усіх найважливіших сферах суспільних відносин та підпорядкування всіх суб'єктів права законам, що включає, але виключно, прин-

pravoua.com.ua

цип законності, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя.

Коментар. Термін *верховенство права* подано як український відповідник англійського терміна **the rule of law** (у проєкті Стандарту англійський термін подано без означеного артикля, що є помилкою). Такий український відповідник у Конституції України запровадили за історичних умов, коли бракувало знань про сутнісне значення англійського поняття. З плином часу стало очевидним, що вислів *верховенство права* не є правильним відповідником англійського *the rule of law*. Адже англійське *rule* жодним чином не можна передавати як *верховенство*, бо *верховенство* англійською – *supremacy* (приклад: Act of Supremacy – *icm.* закон про верховенство англійського короля над церквою. Див.: Англо-український словник: у 2 т. / Склав М. І. Балла. К., 1996. Т. 2. С. 470). Найбільш удалим українським відповідником до англійського *rule* у цьому разі є слово *влада*. На підтвердження цього є практика перекладу англійського *the rule of law* іншими слов'янськими мовами, зокрема: у конституціях Сербії – *владавина права*, Хорватії та Чорногорії – *vladavina prava*, Північної Македонії – *владеење на правото;* в офіційному перекладі документів ЄС польською мовою – *praworządność;* словацькою – *vláda práva*. На цій підставі можна вести мову про те, що найкращим українським відповідником до англійського *the rule of law* не лише лінгвістично, а й за сутнісною характеристикою можна вважати новотвір *правовладдя*. Його вже застосовано в актах Конституційного Суду України, у перекладі документів Венеційської Комісії ("Report on Rule of Law" – як *Доповідь про правовладдя.* Див. документ CDL-AD (2011) 003rev2-ukr; "Rule of Law Checklist" – як *Мірило правовладдя.* Див. документ CDL-AD (2016) 007-ukr), а також у перекладі книги *Tom Bingham. The Rule of Law – Том Бінґем. Правовладдя.* К., 2024.

Загалом наведене в проєкті Стандарту визначення – це довільний і спотворений переказ структури документа Венеційської Комісії *Мірило правовладдя*. Крім того, йому властиві суперечність і нашарування радянського правознавства, тому що, якщо спростити, з нього випливає: "верховенство права" – це "підпорядкування всіх суб'єктів права законам". Поза межами такого "панування права" залишаються міжнародні договори, конституція, акти конституційного суду, підзаконні акти тощо.

Істотним недоліком є неузгодженість наведеного визначення поняття верховенство права зі статтею **4.2.50. – принцип верховенства права.**

4.2.10. державна мова

Мова, якій держава надала правовий статус обов'язкового засобу спілкування в усіх сферах суспільного життя.

Коментар. У цій статті Проєкту є фактична помилка, оскільки в Законі України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" наведено інше визначення: "українська мова як державна є обов'язко-

вим засобом спілкування на всій території України *при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом*".

4.2.55. титульна нація

Спільнота людей у поліетнічній державі, яка є носієм певної назви, мови й культури, етносоціального походження, що постійно проживає на території цієї держави та складає її частину населення, а також утворила й дала офіційну назву такій державі.

Коментар. З позицій лінгвістичної кваліфікації в тлумаченні вислову *титульна нація* викликає сумнів доречність слова *поліетнічний* у фразі "спільнота людей у поліетнічній державі".

4.2.57. Український народ

Єдина спільнота громадян України всіх національностей, яка має чітко виражену індивідуальність, взаємопов'язана минулим та сучасним соціальним життям, через первинність власного самовизначення утворила суспільство, державу, право та інші соціальні інститути.

Коментар. У наведеному тлумаченні вислів, *яка має чітко виражену індивідуальність,* позбавлений конкретного змістового наповнення, оскільки не вказує на критерії "чітко вираженої індивідуальності" спільноти громадян. Поза межами такого визначення опиняється *український народ як єдина спільнота етнічних українців,* тобто *українська нація.*

4.3.33. права людини

Основоположні можливості та вимоги, необхідні для існування і розвитку особи, що визнані універсальними, невідчужуваними та рівними для кожного, які держава має гарантувати в обсязі міжнародних стандартів.

Коментар. З позицій лінгвістичної кваліфікації таке тлумачення терміна *права людини* викликає змістові застереження. Некоректно представляти зміст поняття "право (особи)" через словесні позначення *можливості* та *вимоги.* Створюється враження, що за браком можливостей *прав як таких* не існує.

За доктриною права Заходу треба відрізняти "права людини" як концепцію XVIII ст. (термінологійний відповідник якої англійською – "rights of man") від концепції XX ст. "людські права" (термінологійний відповідник англійською – "human rights"). Однією з головних ознак, за якими дві концепції різняться між собою, є те, що за концепцією XVIII ст. ("права людини") права не мали універсального характеру. Вони його набули лише в рамках концепції XX ст. ("людські права"). Отже, у цьому аспекті наведене в Проєкті визначення терміна "права людини" є хибним.

pravoua.com.ua

4.3.44. презумпція невинуватості

Припущення, яке є справедливим, допоки не доведено протилежного, за яким особу вважають не винуватою в учиненні злочину; вона не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку й установлено обвинувальним вироком суду.

Коментар. У визначенні немає родового поняття. Пор. статтю в "Тлумачному й термінологічному словнику з конституційного права / за заг. ред. д. ю. н., проф. Л. Р. Наливайко. К.: Хай-Тек Пресс, 2016: **Презумпція невинуватості** – конституційно-правовий принцип, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили (с. 47).

4.3.12. еміграція

Дії щодо припинення звичайного місця проживання на території певної держави на строк не менше дванадцяти місяців, що вчиняє особа, яка своє попереднє звичайне місце проживання мала в цій державі.

Коментар. У цьому визначенні надто узагальнене родове поняття (*дії* замість *переселення*, пор.: "добровільне або вимушене переселення з країни громадянства або постійного проживання в іншу країну на постійне чи тривале проживання", "Тлумачний і термінологічний словник з конституційного права" / за заг. ред. д. ю. н., проф. Л. Р. Наливайко. К.: Хай-Тек Пресс, 2016, с. 197).

4.3.15. імміграція

Дії щодо встановлення звичайного місця проживання на території певної держави на строк не менше дванадцяти місяців, що вчиняє особа, яка своє попереднє звичайне місце проживання мала в іншій державі.

Коментар. Див. попередній коментар.

4.8.9. прокуратура

Єдина система, яка в порядку, визначеному законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Коментар. Надане визначення не розкриває змісту сутності інституції, що її встановлено із визначенням їй відповідних повноважень приписами статті 131 Конституції України.

Порушення логічної відповідності між видовим і родовим словами – у статтях **4.8.12. – суддівське самоврядування; 4.8.14. – суддівський імунітет** та ін.

Загалом істотні вади в питанні визначення понять властиві низці інших термінів, наведених у проєкті Стандарту, як-от: **4.1.18. – конституційна поправка; 4.1.19. – конституційний договір; 4.1.20. – 4.2.14. – державний орган; 4.2.20. – засади конституційного ладу; 4.2.22. – конституційна реформа; 4.2.23. – конституційне право; 4.2.25. – конституційний лад; 4.2.26. – конституційний процес; 4.2.27. – конституційні принципи; 4.2.31. – конституціоналізм; 4.2.41. – національна меншина (спільнота); 4.2.48. – поділ влади; 4.2.49. – правова держава; 4.2.50. – принцип верховенства права; 4.2.51. – принцип правової визначеності; 4.2.52. – республіка; 4.2.53. – соціальна держава; 4.2.56. – узурпація державної влади; 4.2.57. – Український народ; 4.3.9. – дискримінація; 4.3.10. – економічні права та свободи; 4.3.14. – зобов'язання держави, зумовлені правами людини; 4.3.17. – конституційний статус людини і громадянина України; 4.3.18. – конституційні гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні; 4.3.19. – конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні; 4.3.20. – конституційні права і свободи людини і громадянина в Україні; 4.3.21. – культурні права та свободи; 4.3.24. – негативні права людини; 4.3.25. – обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні; 4.3.29. – позитивна дискримінація; 4.3.31. – позитивні права людини; 4.3.33. – права людини; 4.3.34. – право на життя; 4.3.35. – право на мирні зібрання; 4.3.36. – право на повагу до гідності; 4.3.37. – право на повстання; 4.3.38. – право на повагу до приватного життя; 4.3.39. – право на свободу думки і слова; 4.3.40. – право на свободу об'єднання; 4.3.41. – право на свободу світогляду і віросповідання; 4.3.42. – право на свободу та особисту недоторканність; 4.3.43. – право на судовий захист; 4.3.47. – принцип єдиного громадянства в Україні; 4.3.48. – принцип пропорційності; 4.3.50. – соціальні права та свободи; 4.4.29. – конституанта; 4.4.30. – конституційний дизайн; 4.5.1. – ad hoc; 4.5.23. – легіслатура; 4.8.11. – суд; 4.11.3. – конституційна скарга; 4.11.4. – конституційна юстиція; 4.11.5. – конституційне звернення; 4.11.6. – конституційне подання; 4.11.9. – конституційний контроль; 4.11.12. – неконституційність; 4.11.13. – офіційне тлумачення Конституції України; 4.11.14. – рішення Конституційного Суду України; 4.11.15. – суддя Конституційного Суду України.** За умов критично стислого строку, визначеного для надання цього Висновку Науковою комісією ЦПТ НАПрН України, не було можливості опрацювати коментарі до вказаних статей. Однак за потреби такі коментарі може бути надано.

10. Щодо запитання: **"Чи є в проєкті Стандарту номенклатурні одиниці, професіоналізми тощо?".**

У проєкті Стандарту є чимало номенклатурних одиниць і професіоналізмів, наприклад: *тіньовий уряд, законодавчий спам, Збройні Сили України* тощо (див. також пункт 8 цього Висновку вище).

pravoua.com.ua

11. Щодо запитання: **“Чи враховано в проєкті Стандарту багатозначність правничих термінів? Як це відбито у визначеннях/поясненнях/тлумаченні?”**.

Попри небажаність багатозначності в ДСТУ 3966:2009, у проєкті Стандарту є такі приклади. Це, зокрема, статті: **4.1.20. – конституційний закон; 4.2.47. – плюралізм; 4.3.9. – дискримінація; 4.4.21. – голосування; 4.4.28. – кваліфікована більшість; 4.8.6. – місцеві суди.**

12. Щодо запитання: **“Чи забезпечено в проєкті Стандарту відповідність перекладу правничих термінів з англійської мови? Які помилки Ви можете навести?”.**

У перекладі термінів з англійської мови (або з української – англійською) є такі помилки:

- стаття **4.1.9.** – вислів *закон про внесення змін* англійською подано як **law on amendment**; за такого перекладу слово **law** означає **право**; у цьому разі, щоб **law** читати як *закон*, треба застосовувати неозначений артикль – **(a) law;**
- **4.2.24.** – вислів *пряма дія норм Конституції* англійською подано як **direct action of constitutional norms;** точніше буде замість **action** застосувати **effect,** а замість **constitutional norms – norms of the Constitution** *(direct effect of the norms of the Constitution);*
- **4.1.25.** – вислів *нормативно-правовий акт* англійською подано як **normative legal act**; в українській правничій мові вислів *нормативно-правовий акт* широко почали застосовувати лише віднедавна й передовсім унаслідок її зросійщення, він є плеоназмом: слово *правовий* тут зайве, бо *нормативний акт* – це офіційний документ *(акт),* що його ухвалює вповноважений орган держави на встановлення, змінювання або скасування *норм права;* оскільки **legal** у перекладі українською – це і **юридичний,** і **судовий,** і **законний,** і **легальний** (Див.: Англо-український словник: у 2 т. / Склав М. І. Балла. К., 1996. Т. 1. С. 663), то зворотний переклад з англійської вислову **normative legal act** продукує юридично нікчемні конструкції на кшталт таких: “нормативний юридичний акт”, “нормативний судовий акт”, “нормативний законний акт”, “нормативний легальний акт”. В іноземних юридичних текстах англійською мовою (зокрема тих, що їх ухвалюють у системі органів Ради Європи або Європейського Союзу) застосовують усталений термін **normative act**, що в перекладі українською – **нормативний акт.** Термін *нормативний акт* застосовано в пункті 1 розділу XV Конституції України: “Закони та інші *нормативні акти* <…>”. Є також словникові джерела, у яких подано термін *нормативний акт:* 1) “З юридичної практики звертаємо увагу на: **АКТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ** – <…>. Акти такого типу можуть бути **нормативними** <…> і правозастосовчими <…>. **Нормативні**

А. о. д. в. за юридичною силою поділяються на закони <…> та підзаконні акти <…>" *(Крашеніннікова Т. В., Нагорна Ю. А., Подворчан А. З.* Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). Частина І. Дніпро, 2018. С. 18); 2) "<…> акти поділяються на *нормативні акти*, які встановлюють *норми права,* що регулюють певну сферу суспільних відносин, та індивідуальні акти, що породжують конкретні права та обов'язки для конкретних суб'єктів права <…>" (Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. К., 2004. С. 218). Тому треба подавати як український термін – **нормативний акт**, а його англійським відповідником – **normative act**;

- **4.1.28.** – вислів **підзаконний нормативно-правовий акт** англійською подано як **subordinate normative legal act**; українському вислову *підзаконний акт* англійською відповідає термін **by-law**; тому, якщо йдеться про *підзаконний нормативний акт*, то відповідник англійською – **normative by-law;**
- **4.2.3.** – вислів **верховенство закону** англійською подано як **law supremacy**; в англійській правничій мові терміна *law supremacy* немає; для передавання російського вислову *"верховенство закона"* (запровадженого комуністичним режимом на підставі "теорії держави і права" А. Я. Вишинського для утвердження принципу *социалистической законности*) англійською застосовують, зокрема, таку конструкцію: *"Rule of the laws/of the statutes"* [Див.: Venice Commission. Report on the Rule of Law. CDL-AD (2011) 003rev, § 4.];
- **4.2.4.** – вислів **верховенство права** англійською подано як **rule of law;**

Коментар з цього приводу в пункті 9 цього Висновку;

- **4.2.10.** – вислів **державна мова** англійською подано як **official language,** тоді як *official language* – це *офіційна мова,* а вислів *державна мова* треба перекладати як *state language;*
- **4.2.19.** – вислів **засади конституційного ладу** англійською подано як **consideration of the constitutional system**; українське *засади* англійською перекладають по-різному, як-от: *bases, basics, basic principles, fundamentals,* а не *consideration (consideration* – це: 1) міркування; підстава; 2) розгляд, обговорення; 3) увага, послужливість; люб'язність; запобігливість; 4) відшкодування, компенсація; винагорода; 5) важливість, значність. – див.: Англо-український словник: у 2 т. / Склав М. І. Балла. К., 1996. Т. 1. С. 228); українське *конституційний лад* англійською – *constitutional order,* а англійське *constitutional system* українською – *конституційна система;*
- **4.2.29**. – вислів **конституційно-правові відносини** англійською подано як **constitutional and legal relations**; за зворотного перекладу такої конструкції українською результатом буде – *конституційні та юри-*

pravoua.com.ua

дичні/судові/законні/легальні відносини, що є юридичною нісенітницею;

- **4.2.30.** – вислів **конституційно-правові інститути** англійською подано як **constitutional and legal institutions;** за зворотного перекладу такої конструкції українською результатом буде – *конституційні та юридичні/судові/законні/легальні інститути,* що є юридичною нісенітницею;
- **4.2.53.** – вислів **соціальна держава** англійською подано як **welfare state;** поняття **welfare state** в перекладі українською – "держава загального достатку" (див.: Англо-український словник: у 2 т. / Склав М. І. Балла. К., 1996. Т. 2. С. 668), інший варіант – "держава добробуту". Англійським відповідником до українського *соціальна держава* є *social state;*
- **4.2.54.** – вислів **суб'єкти конституційно-правових відносин** англійською подано як **subjects of constitutional and legal relations;** з цього приводу див. коментар до статті **4.2.29.** вище;
- **4.3.14.** – вислів **зобов'язання держави, зумовлені правами людини** англійською подано як **state human rights obligations,** що за зворотного перекладу продукує "державні зобов'язання з людських прав";
- **4.3.36.** – вислів **право на повагу до гідності** англійською подано як **right to respect for dignity;** тут допущено типову, зумовлену російською практикою з радянських часів, помилку, коли англійське **respect for** передають як **повага**; в юридичних текстах англійською вислів **(to) respect for** означає жорсткий юридичний (а не моральний) обов'язок – залежно від контексту – **додержувати** чого-небудь (як-от: принципів права, приписів права, прав інших тощо), **не порушувати** що-небудь (як-от: принципів права, приписів права, прав інших тощо), **не втручатися** (у чиї-небудь права). Тому англійському вислову **right to respect for dignity** українським відповідником мало б бути **право на непорушність гідності;**
- **4.3.38.** – вислів **право на повагу до приватного життя** англійською подано як **right to respect for private life;** з огляду на коментар до статті **4.3.36.** вище українським відповідником до **right to respect for private life** мало б бути: **право на непорушність приватного життя; право на невтручання в приватне життя;**
- **4.3.47.** – вислів **принцип єдиного громадянства в Україні** англійською подано як **single citizenship doctrine in Ukraine;** в українському тексті йдеться про **принцип**, а в англійському – про **доктрину**;
- **4.3.48.** – вислів **принцип пропорційності** англійською подано як **principle of proportionality**; тут не дотримано ДСТУ 3966:2009 – Додаток Г (обов'язковий) "Вимоги до терміна": Г.2 (переважність рідної мови – Г.2.8); згідно з вимогами ДСТУ 3966:2009 українським відповідником до англійського **principle of proportionality** є **принцип домір-**

ності; Конституційний Суд України у своїй практиці останніх років застосовує саме цей питомо український термін;

- **4.4.30.** – вислів **конституційний дизайн** англійською подано як **constitutional design;** є сумнів у тому, що український варіант – *конституційний дизайн* – є "прозорим, тобто зрозумілим і прийнятним для широкого кола фахівців" за вимогами ДСТУ 3966:2009 – Додаток Г (обов'язковий) "Вимоги до терміна": Г.2. (відповідність лексичного значення терміна позначеному ним поняттю – Г.2.2.); англійське **constitutional design** у контексті конституційного права описово означає "**конституційний задум** щодо закладення процедур для формування структури державної влади в спосіб її поділу та накладання на неї обмежень". У цьому випадку є потреба в **напрацюванні прийнятного нового українського терміна**, уникаючи застосування запозиченого слова *дизайн*, яке тлумачать як "оформлення інтер'єрів, художнє конструювання предметів, проектування зовнішнього вигляду виробів і т. ін." (Словник української мови: у 20-ти томах. Том 4. К., 2013. С. 207);
- **4.4.35.** – слово **мітинг** англійською подано як **demonstration**, тоді як англійське *demonstration* означає: 1) (вулична) демонстрація, маніфестація; похід; 2) демонстрування, показ; 3) демонстрація сили; 4) ілюстрація, ілюстрування, наочний показ; 5) вияв, прояв *(почуттів)*; 6) доказ, довід; аргументація (див.: Англо-український словник: у 2 т. / Склав М. І. Балла. К., 1996. Т. 1. С. 278);
- **4.5.18.** – слово **законопроєкт** англійською подано як **draft law**, тоді як мало б бути **(a) draft law** (див. коментар до статті **4.1.9.** вище); крім того, в англійській мові слово **(a) bill** так само є відповідником до українського *законопроєкт*;
- **4.6.17.** – вислів **промульгація закону** англійською подано як **promulgation of law**; тут так само слово **law** читається як **право**, а не закон (див. коментар до статті **4.1.9.** вище); крім того, тут не дотримано ДСТУ 3966:2009 – Додаток Г (обов'язковий) "Вимоги до терміна": Г.2 (переважність рідної мови – Г.2.8); згідно з вимогами ДСТУ 3966:2009 українським відповідником до англійського **promulgation** є слово **оприлюднення**. Саме цей термін застосовано в Конституції України: "Президент України <…> **оприлюднює** [закон] або повертає закон <…>" (частина друга статті 94); "<…> закон <…> має бути <…> офіційно **оприлюднений**" (частина третя статті 94); "Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно **оприлюднити**" (частина четверта статті 94); "Закон набирає чинності через десять днів з дня його **оприлюднення**" (частина п'ята статті 94);
- **4.7.2.** – вислів **державна служба** англійською подано як **public service**; такий переклад українською є залишком практики комуністичного режиму, за якого все суспільне життя зазнало тотального **одержав-**

pravoua.com.ua

лення; *public service* – це є **публічна служба**, до системи якої входить також *служба в органах місцевого самоврядування* (див. статтю **4.9.21.**), самé ж місцеве самоврядування як автономна система не входить до системи органів державної влади;

- **4.8.6.** – вислів **місцеві суди** англійською подано як **district courts**, тоді як мало би бути **local courts,** бо *local* – це *місцевий*, а *district – округ, район, дільниця; область, місцевість* тощо (див.: Англо-український словник: у 2 т. / Склав М. І. Балла. К., 1996. Т. 1. С. 309);
- **4.8.18.** – слово **судоустрій** англійською подано як **judicial system**; у перекладі українською *judicial system* – це *судова система;* а *судоустрій* англійською – *judiciary*;
- **4.11.10.** – переклад вислову **конституційний юрисдикційний процес** англійською як **constitutional process** означає *конституційний процес,* що не є тотожним поняттю *конституційний юрисдикційний процес.*

Крім того, у проєкті Стандарту не уніфіковано переклад деяких висловів, наприклад: ***Державний*** *Герб України* перекладено як **State** *Coat of Arms* (стаття **4.2.12**), ***Державний*** *Гімн України* – як **National** *anthem of Ukraine* (стаття **4.2.13**), ***Державний*** *Прапор України* – як **State** *Flag of Ukraine* (стаття **4.2.13**). У всіх зазначених випадках державний треба передавати англійським *National.*

13. Щодо запитання: **“Чи дотримано в проєкті Стандарту норм українського словотворення? Які є порушення цих норм?”.**

Найголовніше порушення стосується використання російського запозичення *правовий.* Його треба замінити на питомі відповідники *правний* і *правничий*, які розрізняємо відповідно до тлумачень. Обґрунтування невластивості для української мови російської словотвірної моделі, за якою утворено *правовий*, додаю.

1) Логічне місце питомих термінів *правник, правничий, правний* у словотвірній підсистемі мови підтверджує словотвірне гніздо. Фрагмент словотвірного гнізда *право* демонструє високий словотвірний потенціал та багатство словотвірних моделей, що вказує на давність функціонування їх у мові:

право	**правник**	**правничий**	
		правництво	
	правний	правність	
		правно	
		оправнювати	
	управнити	управнювати	управнення
			управнений
		управняти	

	безправний	безправність	
		безправно	
	повноправний	повноправність	
		повноправно	
		неповноправний	
	правоправний		
	рівноправний	рівноправність	
		рівноправно	
		нерівноправний	
	самоправний	самоправність	
		самоправно	

Тоді як від запозиченого *правовий* утворено лише кілька складних слів:

право	**правови́й**	**правови́к**
		історико-правовий
		приватно-правовий
		авторсько-правовий
		державно-правовий

2) Запозичена словотвірна модель невластива українській мові. Прикметники за моделлю **N+-ов(и́й)** з наголосом на закінченні в українській мові утворюються від іменників чоловічого роду та функціонують паралельно з утвореннями за моделлю **N+н(ий)** з наголосом на корені, що відрізняються значенням *(вид → видний, видовий, голос → голосний, голосовий, звук → звучний, звуковий, лоб → лобний, лобовий, луг → лужний, луговий, рід → рідний, родовий, труд → трудний, трудовий, суд → судний, судовий).* Дериватологи називають це явище специфічним для української мови додатковим розподілом паралельних утворень, позначених спільністю твірних основ і відмінністю в значенні. Але це явище ніяк не стосується витіснення давнього терміна *правний* і заміну його на *правови́й* із тим самим значенням. Іменники середнього роду з наголосом на основі як *пра́во* утворюють прикметники лише за моделлю **N+-н(ий)** *(диво → дивний, око → очний, слово → слівний, стадо → стадний).*

3) Запозичена з російської мови словотвірна модель, за якою утворено *правови́й*, невластива не лише українській мові, а й іншим слов'янським мовам. Наприклад: болгарське *правен*, польське *prawny*, сербське *правним*, словенське *pravni*, хорватське *pravni*, чеське *právní*, в інших слов'янських мовах функціонують запозичення: білоруське *юрыдычны*, боснійське *legalni*, словацьке *legálny*, або терміни з іншою основою, як македонське *законски.*

Повернути питому українську правничу термінологію конче потрібно в контексті процесів декомунізації в українському суспільстві.

pravoua.com.ua

14. Щодо запитання: **“Чи є в проєкті Стандарту росіянізми (зокрема, у лексиці, у прийменниковій системі тощо)?”.**

Росіянізми наявні в таких статтях: **4.1.11. – зворотна дія нормативно-правового акта у часі; 4.1.21. – конституційно-правова процедура; 4.1.25. – нормативно-правовий акт; 4.1.28. – підзаконний нормативно-правовий акт; 4.1.30. – правова прогалина; 4.1.31. – правовий моніторинг; 4.2.28. – конституційно-правова відповідальність; 4.2.29. – конституційно-правові відносини; 4.2.30. – конституційно-правові інститути; 4.2.45. – об’єкти конституційно-правових відносин; 4.2.49. – правова держава; 4.2.51. – принцип правової визначеності; 4.2.55. – титульна нація;** а також – у назві розділу **4.11. Правовий захист Конституції. Конституційне правосуддя.**

У всіх наведених випадках застосовано запозичені з російської мови й не властиві українській мові словотвірні моделі: *правовий, правова, правові.* Коментар з цього приводу див. у пункті 13 цього Висновку вище.

Трапляються неправильні переклади з російської, як-от: “составлять часть” перекладено як “складати частину”; правильно – “становити частину”:

4.2.55. титульна нація

Спільнота людей у поліетнічній державі, яка є носієм певної назви, мови й культури, етносоціального походження, що постійно проживає на території цієї держави та *складає* її частину населення, а також утворила й дала офіційну назву такій державі.

Крім того, громіздкі конструкції тлумачень наводять на думку, що подано переклади з російської мови активних дієприкметникових зворотів і замінено їх на описові конструкції. Це наскрізна особливість синтаксису тлумачень. Наприклад:

4.1.9. закон про внесення змін

Закон, *який змінює* окремий структурний елемент кодексу або первинного закону *та може передбачати* внесення змін до нього: 1) у редакції, чинній на день внесення законопроєкту на розгляд Верховної Ради України; 2) у редакції, *що не набрала чинності, але викладена* в кодексі, первинному законі з відтермінування набрання чинності, *який був опублікований у порядку,* встановленому законом.

4.1.11. зворотна дія нормативно-правового акта у часі

Реалізація нормативно-правового акта щодо суспільних відносин, *що виникли до дня набрання ним чинності, правове регулювання яких змінюється таким нормативно-правовим актом.*

4.1.13. кодекс

Закон, *який створений шляхом систематизації норм права*, містить загальні засади, на підставі яких комплексно регулює однорідну сферу суспільних відносин та забезпечує стабільність правового регулювання.

4.1.14. кодифікація

Спосіб систематизації норм права, *що містяться в різних актах,* їх зміна, узгодження і зведення в єдиний нормативно-правовий акт, *який комплексно регулює* однорідну сферу суспільних відносин і забезпечує стабільність правового регулювання.

4.1.15. колізія норм права

Протиріччя або невідповідність між нормами права в нормативно-правових актах, *що регулюють одні й ті ж* суспільні відносини.

15. Щодо запитання: **"Чи доречно вживати метафори в тлумаченні термінів?".**

Метафор у тлумаченні термінів зазвичай не вживають. Власне терміни можуть бути створені на основі метафоричного зв'язку, як, напр., **гнучка** та **жорстка конституція,** проте у визначеннях метафор немає.

16. Щодо запитання: **"Чи потребує проєкт Стандарту стилістичного редагування й коригування?".**

Проєкт Стандарту потребує стилістичного редагування й коригування, передусім на рівні синтаксису. Складається враження, що в багатьох випадках зроблено незграбний переклад із російськомовних джерел, але джерела тлумачень установити неможливо, оскільки покликань на них немає. Занадто громіздкі конструкції тлумачень понять ускладнюють розуміння їх, наприклад:

4.1.3. гнучка конституція

Конституція, яка не має особливого порядку внесення змін до неї та, у зв'язку із цим, здебільшого не має такої юридичної властивості, як найвища юридична сила (виняток із цього правила – Ізраїль, основні закони якого мають найвищу юридичну силу).

4.1.7. жорстка конституція

Конституція, юридичні властивості якої полягають в особливому порядку внесення до неї змін, що є більш складним, ніж порядок внесення змін до звичайних законів, і має найвищу юридичну силу в ієрархії джерел конституційного права.

У цих випадках тлумачення треба подати простіше.

III. Узагальнені висновки

17. Потребують уточнення мета і завдання Проєкту.

18. У доборі термінів для стандартування порушено принцип системності: термін у межах терміносистеми перебуває у вертикальних і горизонтальних зв'язках з іншими термінами, тому вилучення чи долучення слів із/до цієї системи потрібно обґрунтувати.

19. Одне з найважливіших завдань стандартування правничих термінів – заступлення іншомовних термінів питомими українськими. Це завдання не зреалізовано.

pravoua.com.ua

20. У правничій термінології потрібно уникати багатозначності термінів, оскільки це може призводити до хибного трактування нормативних актів (конституції, законів, підзаконних актів), подій і явищ. Проєкт містить чимало багатозначних термінів.

21. У багатьох статтях Проєкту порушено правила визначення терміна, основне з яких – пояснення родо-видових відношень між поняттям, яке тлумачать (видовим), і поняттям вищого порядку (родовим). У Проєкті є чимало багатослівних визначень, які варто скоротити, подавши лише суттєві ознаки поняття, означеного терміном.

22. Проєкт містить багато помилок у перекладі слів (висловів) з української англійською і навпаки.

23. **На підставі того, що Проєкт не відповідає базовим вимогам до укладання стандартів, він потребує докорінного перероблення.**

Керівник Центру правничої термінології
Сергій Головатий

— — — — — — — — — — — — — — —

Головатий Сергій. Щодо мови правничої. Студії. Зібране. Словники. Документи. К. : Наш Формат, 2024. xiv, 1016 с. : іл. (XXXII).

Ця книга – про українську правничу мову, яка зазнала глибокого змосковщення, особливо від кінця 20-х років XX ст. за тотальної совєтизації всіх сфер життя українців. За десятиліття інтенсивних трансформацій з української мови витіснено базові елементи *правний* і *правничий*, натомість накинуто росіянізм-кальку правовий, а в слові *право* начисто стерто його первинний серцевинний смисл – *ідеал справедливого.* Совєтизація поняття «право» через нашарування на нього ідеології «червоного», «революційного» та «радянського» спричинила спотворення смислів і знищення сутності ключових понять і явищ у царині права, що їх в українській мові досі позначають за московськими моделями як *правова держава, правовий закон, правова норма, правова система, правова наука, правова позиція* тощо.

Такі перенесення в українську правничу мову чужих, непитомих елементів, усталених словосполук зі спотвореними смислами ключових понять унеможливлювали точний переклад українською мовою актів міжнароднього права, спеціяльних юридичних текстів з англійської, німецької та инших мов, зробили непридатними для професійного використання тлумачні й перекладні словники.

Книга повертає до спадщини українських правників і мовознавців 20–30-х років XX ст., чий внесок у формування української наукової термінології, зокрема і з ділянки правництва, об'єктивно й гідно ще не поціновано.

Провідне завдання розвитку української правничої мови, наукової термінології правознавства – очищення їх від московського і совєтського спотворень, вироблення й використання в юридичних текстах питомо українських термінів і моделей словосполук. З цією метою автор запропонував подати в українському тлумачному словнику нове, десовєтизоване, пояснення змісту та структуру значень терміна *право*, що конче потрібне для оновлення системи української правничої термінології.

Для правників, мовознавців, перекладачів, широкого кола шанувальників української мови.

— — — — — — — — — — — — — — —

ПРАВО УКРАЇНИ • 2025 • № 10 • 140-159